

DEDE KORKUT KİTABI'NDA BİR CİNSİYET REJİMİ OLARAK 'ERKEKLİK'

Esra AKBALIK*

Özet: Bu çalışmada genel anlamda Türk kültür tarihinin ve özde Türk edebiyatının seçkin eserlerinden olan Dede Korkut Kitabı'nda 'erkek, erkeklik, eril kimlik' üzerinde durulacaktır. Tarihi süreç içerisinde erkeklik inşasının nasıl tezahür ettiği, nasıl bir gelişim ve değişim gösterdiği sorusu oldukça önemlidir. Bu noktadan hareketle anlatılarda genel olarak işlenen erkeklik kurgusu, hususen babalar, oğullar ve anlatılardaki diğer erkeklerin birbirleri ile ilişkileri üzerine odaklanılarak ifade edilmeye çalışılacaktır. Çalışmada öncelikle erkeklik kavramı algısı, kurgusu ve 'erkeklik' kavramı ile ifade edilmek istenen anlam dünyası açıklanacak ardından söz konusu kavram ve kavramın kendine mahsus dünyası Dede Korkut üzerinden değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, cinsiyet, erkeklik, kimlik, kültür

'Manhood' as A Gender Regime in The Book Of Dede Korkut

Abstract: The emphasis of this study will be on "man, manhood, and masculine identity" in Dede Korkut narratives which appear to be an outstanding work of Turkish cultural history and

Turkish literature in particular. Throughout the historical process, the question of the emergence, development, and transformation of the construction of manhood has maintained immense importance. From this viewpoint, this study will deal with manhood -a common

Theme in Dede Korkut narratives- within the framework of relationships among fathers and sons and other men in the stories. The perception and construction of the notion of manhood beside the characteristics and implications attributed to this notion will be explained and analyzed in Dede Korkut narratives.

Keywords: Dede Korkut, gender, manhood, identity, culture

Giriş

Toplum ve toplumsal yaşam kadın ve erkeğin kurucu ve zorunlu birlikteliğinden oluşur. 'Kadın ve erkek' cinsinden oluşan 'insanla' ilgili cinsiyet temelli çalışmalara bakıldığında ister akademik ister popüler olsun mevzunun 'kadınlar'

* Yrd. Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi.

üzerine odaklandığı görülür. Toplumsal cinsiyet kavramı esasında her iki cinse ve aralarındaki ilişkiselliğe gönderme yapmasına rağmen ‘erkek ve erkeklik’ çalışmalarının bu bağlamda daha sınırlı kaldığını görmek ve söylemek mümkündür. Cinsiyet çalışmalarının ve ‘toplumsal cinsiyet’ kavramının feminizmle anlam kazanması ve gündeme gelmesi; son yarım asırda feminist çalışmaların hızlı bir ivme ile artmış olması ve söz konusu çalışmaların tabii olarak kadınlar üzerine odaklanması (kadınların mağduriyeti, mahkumiyeti, mazlumiyeti, ikincil statüsü, hak arayışları vb.) erkeklik çalışmalarının gölgede kalışına sebep gösterilebilir. Bununla birlikte madalyonun diğer kısmını oluşturan / oluşturması gereken erkek ve erkeklik çalışmalarını da feminist çalışmaların hazırladığı ve beslediği gerçeği ifade edilmeli ve bu noktadaki hakkı teslim edilmelidir. Cinsiyet ile ilgili yürütülen çalışmalar bir bakıma insan varlığını ve gerçeğini temel bir yönü ile ele alan ontolojik temelli çalışmalardır. Bu sebeple insanı layıkıyla değerlendirebilmek için söz konusu araştırmalara kadınlar kadar erkeklerin de dahil edilmesi fevkalade önem arz etmektedir. Zira erkekler ve erkeklik gerek güncel hayatta gerekse akademik platformda en az konuşulan, en az düşünülen, üzerine en az kafa yorulan mevzulardan biridir. Bu durum da elbette erkeklikle ilgili pek çok hususiyetin kendiliğinden, öyle olması gerektiği için yahut onun doğal yapısından kaynaklandığı inancını, düşüncesini oluşturmuş ve beslemiştir. Halbuki konuya eleştirel bir açıdan bakıldığında meselenin hiç de tabii olmadığı görülecektir.

Simone de Beauvoir’in feminist tarih açısından çığır açan basit ama çok katmanlı “Kadın doğulmaz olunur” ifadesini aslında erkekler açısından da okumak mümkündür. “Erkek doğulmaz olunur.” Zira Beauvoir’in söylemine göre, kadın ve erkek arasındaki farkları biyolojik gerçekler değil, kültürel kazanımlar belirlemekte ve şekillendirmektedir. Cinsiyet rolleri belirli bir zaman ve zeminde tarihsel ve kültürel olarak kazanılmakta, benimsenmekte ve toplumsal olarak inşa edilmektedir (Scott 1986). Her toplum kendi tarihi, siyasi, kültürel, sosyo-ekonomik altyapısı ile kendine mahsus ‘kadınlık’ ve ‘erkeklik’ algısı oluşturur. Bu kadınlık ve erkeklığe atfedilen roller doğumdan itibaren ilk sosyalleşme ortamı olan ailede, ardından okulda akabinde iş, çevre, siyasi ve teknik kurumlar gibi ortamlarda öğrenilir. Kadın kimlikleri kadar erkek kimlikleri de kurgulanır.

Erkekliklerin oluşum zemininin okunmasında çeşitli sahalar ve kaynaklar söz konusudur. Bu konudaki elverişli kaynaklardan birisi de sözlü verimleridir. Bu doğrultuda bu çalışma kendisine zemin olarak Türk Dede Korkut anlatılarını seçti. Bu tercihin nedeni ise açık: Dede Korkut anlatılarının kadim bir eser olarak kültür tarihinde doldurduğu yer sebebi ile tarihi bir vesika görevi görmesi ve söz konusu esere gerek toplumsal düzeyde gerekse aile içi yapıda cinsiyet rollerinin açık ve güçlü bir şekilde yansması. Erkeklik algısı, kurgusu ve inşasının sözlü kültürün en verimli eserlerinden olan Dede Korkut üzerinden okunması¹ daha sonra konu ile

¹ Erkeklikle ilgili sınırlı sayıda çalışma varken örneğin Dede Korkut anlatılarında sadece kadınlarla ilgili hatırı sayılır miktarda makale, tezlerde ve çeşitli kitaplarda bölümler

yapılacak diğer çalışmalara da zemin oluşturacaktır. Bilindiği gibi cinsiyet temelli çalışmaların önemli bir kısmını kadın merkezli çalışmalar oluşturmaktadır. Cinsiyet mevzunun diğer temel veçhesini oluşturan erkekler ise ya kadınlar dolayısıyla ele alınmakta yahut göz ardı edilmektedir. Tarihi süreç içerisinde erkeklik ve erkeklik inşasının nasıl tezahür ettiği, nasıl bir gelişim ve değişim gösterdiği sorusu oldukça önemlidir. Bu soruya cevap aranacak sahalardan bir tanesi de şüphesiz sözlü kültür verimleridir. Toplumsal olanın ifade edilmesinde en etkili araçlardan birisi olan sözlü kültür verimleri cinsiyet okumaları için de elverişli metinlerdir. Bu doğrultuda bu çalışmada Türk kültür tarihinin kadim ve güçlü anlatılarından olan Dede Korkut Kitabı'nda erkekler ve 'erkekliğin inşası' kadraja alınmaktadır.

Erkeklik nerelerde ve nasıl oluşmaktadır? Hakim erkeklik kodları neleri içermekte yahut dışlamaktadır? Anlatılarda erkeklik pratiklerinin incelenmesi ile birlikte erkekliğin nasıl tanımlandığı, üretildiği ve toplum nezdinde ne gibi anlamlara karşılık geldiği bu çalışmada anlaşılmalı ve anlatılmaya çalışılmaktadır. Bu sebeple anlatılardaki erkeklerin deneyimleri, söylemleri, pratikleri çalışmanın yol haritasının temel unsurlarını oluşturmaktadır. Hakim erkeklik paradigması ile örtüşmeyen haller de çalışmada belirtilmektedir.

1. Bir Cinsiyet Rejimi Olarak 'Erkeklik' ve Erkeklik Çalışmaları

Esas itibari ile dünyada pek çok kültürel yapının toplumsal düzeni ile yakından alakalı olan 'ataerkillik' bilhassa toplumsal cinsiyet kavramının ve sonrasında çalışmalarının merkez noktasını ve kuvvetini oluşturmuştur. Ataerkillik kavramı çerçevesindeki araştırma ve tartışmalar, kadının nasıl ve ne şekilde ezildiği; kadının sosyal, toplumsal, siyasi, hukuki anlamda erkeğin gerisine itilişi ve bunları gerçekleştiren sistemin kendini gerçekleştirme ve farklı zeminlerde üretme şekli üzerine odaklıdır. Her yönü ile 'kadınlar' üzerinden okunan ve açıklanan kavramın

olduğundan bahsetmek gerekir. Çalışmalarda kadın genellikle aile , kadın – erkek ve diğer bireylerle ilişkisi bağlamında ele alınmaktadır. Bazı örnekler için bkz. Birgül, Alev Kahya (1999), "Dede Korkut Hikayelerinde Kadının Konumu Üzerine". *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 229-244; Ceyhan, Aysel (1984), "Dede Korkut Kitabında Türk Kadını", *Milli Kültür*, 5 (44),59; Bayat, Ali Haydar (1985), "Dede Korkut'tan Günümüze Kadın Tipleri", *Türk Folkloru*, (73), 3-4, 9; Cunbur, Müjgan (1997), "Dede Korkut Oğuznameleri'nde Kadının Sosyal Durumu". *Türk Kadını İçin*. Ankara: Türk Kadınları Kültür Derneği Yayınları 21; Ekici, Metin (1999), "Dede Korkut Kitabı'nda Kadın Tipler". *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 123-138; Kaplan, Mehmet, (2001), "Dede Korkut Kitabı'nda Kadın", *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar*, İstanbul: Dergâh Yayınları; Şen, Serkan (2008), "Dede Korkut Kitabı'nda Kadına Yönelik Hitaplar", *Turkish Studies*, 3(2) ; Torun, Ali (1999), "Dede Korkut Destanlarında Kadın Hakkındaki Telakkiler ve Bunun Eski Türk Kültüründen Taşdığı İzler", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (3),139-153; Aslan, Ensar (1995), "Dede Korkut Hikayeleri ile Türk Destan ve Halk Hikayelerinde Alp- Kız Motifi", *Folklor / Edebiyat*, (4) 20-34; Öncül, Kürşat (2008), "Dede Korkut Hikayelerinde Savaşçı Kadın ve Animus". *Turkish Studies*, 3 (2), 574-581.

asında üreticisi, temsilcisi, dönüştürücüsü olan erkekler ise mevzunun periferisinde kalmıştır. Ataerkilliğin sadece kadınlar merkezli anlam arayışı “ ataerkil ağ adı verilen bu yapının nasıl işlediğini ve yeniden üretildiğini açıklamakta eksik ve yetersiz” kalmıştır (Demren 2001: 1) Ataerkil ağ yahut sistem, erkek hegemonyasının² ve buna bağlı olarak ‘hegemonik erkeklik’lerin egemen olduğu bir yapıya işaret eder. Kavramsal çerçevesini ve teorik zeminini R. Connel’in çizdiği ‘hegemonik erkeklik’ kavramını belirli bir zaman ve zeminde, toplumda diğer erkeklerin kendisine göre şekilleneceği ve rekabet edebileceği, iktidarı elinde tutan erkeklerin erkeklik imgesine işaret eden bir kavram olarak değerlendirmek mümkündür³ (R.Connell 1995; 77 Sancar 2011: 30; Türk 2008:121). Bir başka ifade ile kültürel olarak yüceltilen bir erkek olma biçimidir (Özbay ve Balıç 2004: 93). Connell ‘ erkeklikler’ üzerine kitabında da erkekliğin sadece zihinlerde bir düşünce ya da bireysel bir kimlik olmadığını belirtir. Erkeklik ekonomik yapılar ve sosyal ilişkiler içinde belirlenen bir tarihselliği içermektedir. Hegemonik erkeklik belirli bir kültürel alan içerisinde diğer erkeklikleri de etkileyen belli oranda şekillendiren hakim bir erkeklik modelidir.

Erkeklik, bir biyolojik cinsiyet olarak erkeğin toplumsal yaşamda nasıl düşünüp, duyup, davranacağını belirleyen, ondan sadece erkek olduğu için beklenen rolleri ve tutum alışları içeren pratikler toplamıdır (Atay 2004:14).Toplumlardaki egemen erkeklik biçimleri o toplumun siyasi, iktisadi, içtimai durumu ile yakından alakalıdır ve erkeklik toplumsal iletişim ve etkileşimle anlam kazanan ve sürekli olarak yeniden güncellenen kendine mahsus bir icra (perform) zemini olan bir süreçtir.

Günümüzde erkeklik çalışmalarının öne çıkan temel tartışma noktalarına bakıldığında bu mevzunun altında erkekliğin bir dizi karmaşık sosyo-kültürel etkileşimlerin ürünü olduğu kabulü yatar (Türk 2008: 120) “Hegemonik erkeklik, ‘ erkek olmanın anlamı nedir?’ ve ‘ bir erkek nasıl olmalıdır?’ sorularının yanıtı üzerinde yapılan bir mücadelenin sonucunda kazanılan konuma işaret eder” (Türk 2008: 122).

² Fikri kaynağını ve teorik zeminini Antonio Gramsci’den alan hegemonya kavramı belli bir sistem içinde dominant olanın diğer unsurlar üzerindeki egemenliği düşüncesine dayanır. En basit kullanımı ile sözcük siyasal egemenlik kavramını devletler arası ilişkilerden toplumsal sınıflar arası ilişkilere doğru genişletir. Hegemonya baskıcı bir tutum içermesine rağmen şiddet içermemesi ve muhatabın razı hale getirilmesi şeklinde işler. Raymond Williams (2012), *Anahtar Sözcükler*, İstanbul: İletişim Yayınları, s.174-175.

³ Örneğin Serpil Sancar, hegemonik erkeklik izinin aranacağı genel haritayı şöyle çizer: “Genç, kentli, beyaz, heteroseksüel, tam zamanlı bir iş sahibi, makul ölçülerde dindar, spor dallarından en az birisini başarılı olarak yapabilecek düzeyde aktif bedensel performansa sahip erkeklerin temsil ettiği erkeklik” Bkz. Serpil Sancar (2011), *Erkeklik: İmkânsız İktidar*, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 30.

Toplumsal cinsiyet bağlamında önemli araştırma alanı olan 'erkeklik'in cinsiyet çalışmalarına damgasını vurduğunu söylemek için henüz erken. Kültürel ve toplumsal anlamda hususi olarak erkekliği inceleyen, irdeleyen çalışmalar sınırlı. Erkekler ve erkeklik üzerine incelemeler 1970'li yıllardan itibaren feminist tartışmaların gündemine paralel biçimde ilerlemiş ve 1980'lerin ikinci yarısından itibaren yükselişe geçmiştir. (Türkiye'de ise çalışmaların önem kazanması 2000'li yılları bulmuştur). Connell tarafından ortaya konan 'erkeklikler' ve 'hegemonik erkeklik' kavramı erkeklik incelemeleri üzerinde etkili ve belirleyici olmuştur. Bu alandaki araştırmaların belirleyici kavramı olarak diğer kuramcılar tarafından da geliştirilmiştir.

1.1 'Normatif' Erkeklik Kalıbı

Birbirinden farklı coğrafya ve kültürel yapılarda erkeklikle ilgili çeşitli tanım ve tasvirler yapılmakla birlikte bir kısım araştırmacılar herhangi bir zamanda herhangi bir yerde, davranış, düşünüş ve eylem standartlarını kuran tanımlanabilir 'normatif' ya da 'hegemonik' erkeklik olduğunu ileri sürmektedirler (Bederman, 1995, Connell 1995, Mosse 1996'dan akt. Nagel 2011:73). Bu normatif kalıbın işaret ettiği erkekliği şu şekilde ifade etmek mümkündür: Erkek olmak kadın olmamaktır ve erkek olmak kadını davranmamaktır. Bourdieu'nun deyişiyle "erkeklik, diğer erkekler için ve onların önünde dişillığe karşı ve dişil olma korkusuyla, kurulan bir kategoridir" (Türk 2008: 137). Erkekliğin temel göstergelerinden olan 'kadın olmamak' cinsel kimliğin sınırlarını muhafazayla ve tabii olarak diğer cinsin ve ona ait özelliklerin dışlanmasıyla belirlenmektedir (Polat 2008:147). Bu bağlamda irade, şeref, onur, cesaret, disiplin, rekabet, dayanıklılık, metanet, soğukkanlılık, sebatkârlık, maceraperestlik, bağımsızlık gibi değerler erkeklik erdemleri arasında kabul görmekte ve yüceltilmektedir. Kültürel erkeklik temaları olarak ifade edebileceğimiz söz konusu kavramlar erkeklikle doğrudan ilişkilidir.

İfade edilen bu normatif erkeklik özelliklerinin değer ve etkisinin zamana ve mekâna göre değişme gösterdiği de gözlerden uzak tutulmaması gereken bir hakikattir. Birbirinden farklı toplumlar için üzerinde genellemeler yapılabilecek sabit ve değişmez tek bir erkeklikten bahsedilemez. Farklı kültürel yapılarda yahut aynı kültür dairesi içinde aynı, değişmez, dönüşmez bir erkeklik imgesi pek mümkün değildir. Hegemonik konumda olan bir erkeklikten söz edilebilir; ancak bu statik olmayan, değişime ve dönüşüme açık 'dinamik' yapıda bir erkekliktir. Zira Gilmore (1990) kültürlerarası erkeklik çalışmalarında çeşitli toplumlarda benzer erkeklik oluşumlarından ve bunların derin yapısından kesitler sunar. Bununla birlikte söz konusu çalışmasından çıkan sonuca göre de erkekliğin evrensel bir standardı yoktur ancak "erkek olmak her yerde şu performans ölçütlerine dayanır:... bir kadını hamile bırakmak, kendisine bağımlı olanları tehlikeden korumak, hısum ve akrabalarını geçindirebilmek... bu yarı-evrensel şahsiyeti "dölleyen- koruyan-geçindiren adam" olarak isimlendirebiliriz (Gilmore'dan akt. Nagel 2011:70).

Görüldüğü gibi Gilmore, evrensel bir standart olmamasına rağmen yine de birtakım ortak performans ölçülerinden ve genellemelerden bahseder. Bu noktadan hareketle benzer şekilde “Erkeklik En Çok Erkeği Ezer” çalışmasında Tayfun Atay (2004: 11-12) hakim erkeklik klişesinin; sertlik saldırganlık, şiddet, öfke ve en önemlisi uzlaşmazlık olduğunu belirtir ve erkeklik tanımlama girişimlerinin dört başlık altında toplandığı ifade eder; tüm kadınsı davranış ve özelliklerden kaçınma ; başarı- statü kazanımı ve ekmeğini kazanma yetkinliği; güç, güven ve bağımsızlık; saldırganlık , şiddet ve cesaret .

2. Dede Korkut Kitabı’nda Erkeklik ve İnşası

Kuramsal çerçevesi, temelleri ve nitelikleri yukarıda belirtilen ‘erkeklik’in, onun inşası ve yansımalarının en iyi okunacağı anlatılardan bir tanesi de Dede Korkut boylarıdır. Esas itibari ile anlatıdaki erkek kahramanlar şimdiye kadar çoğunlukla ‘alp’ kimlikleri ile muhtelif araştırmalara ⁴ konu olmuş ve çeşitli halkbilimi kuramları çerçevesinde incelenmiştir. Büyük ölçüde ‘alp’in doğumu, yetişmesi, bedensel ve ruhsal özellikleri, ilk sınava, evliliği gibi kahramanlık paradigması etrafında odaklanan bu araştırmalardan farklı olarak bu çalışma söz konusu davranış kalıplarına farklı merceklerle bakmayı hedeflemiştir.

Erkekliğin sosyal olarak nasıl kurulduğunu anlamının yolu ‘erkek olma’ya atfedilen anlamları ayıklamak ve belirli sosyal pratikler üzerinden çözümleme yapmaktır. Bu anlamda Connel’e atıfla Ayten Alkan “erkekliği biyolojik cinsiyetin üzerine giydirilen bir rolden ziyade farklı zeminlerde değişkenlik gösterebilecek, sosyal pratikler sürecinde gerçekleştirilen karakteristik konfigürasyonlar olarak tanımlamanın daha anlamlı” olduğunu belirtir. Erkekliği anlamının başlangıç noktası erkek- kadın karşıtlığından öte erkekler arasında uygulanan egemenlik ve itibar unsurlarının analizinden geçmektedir (Arık 2009:185). Erkekliği kendi içinde

⁴ Bazıları için bkz. Kaplan, Mehmet (2001) , “Türk Destanında Alp Tipi”, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar*, İstanbul: Dergâh Yayınları; Duymaz, Ali (1999), “Dede Korkut Kitabı’nda Alplığa Geçiş ve Topluma Katılma Törenleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *İkinci Uluslararası Dede Korkut Kollokyumu, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Dr. Himmet Biray Özel Sayısı*. Ankara, 205-217; Duymaz, Ali (2007) . “Oğuz Kağan Destanı’ndan Dede Korkut Kitabı’na Kahramanların Beden Tasvirlerinin Sembolik Anlamları Üzerine Değerlendirmeler”, *Milli Folklor* , (76), 50-58; Gayıbov, Seyran (2008), “Kitab-ı Dede Korkut’taki ‘Tutsaklık’ Durumu Karşısında Oğuz’un Tutumu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1/3, 131-152; Karakaş, Rezan (2012), “Dede Korkut Hikâyelerindeki Bey Oğullarının Nitelikleri ve İşlevleri”, *Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (1),155-168; Oğuz, Öcal (1999) “Lord Raglan’ın Kahraman Kalıbı ve Basat”, *Milli Folklor*. (41),2-8. ; Oğuz, Öcal (1998) . “Lord Raglan’ın Kahraman Kalıbı ve Boğaç Han”. *Milli Folklor* (40),2-6; Başar, Lütfü Kerem (2012) , “Dede Korkut Hikâyelerinde Savaşçı Eğitimi”, *Turkish Studies*. 7/4 : 1009-1017

şekillendiren güç dinamikleri nelerdir ve ataerkil düzen erkekler arasındaki ilişkileri nasıl kontrol etmektedir soruları ve bunlara verilecek cevaplar önemlidir.

2.1. Erkeğin Toplum İçindeki İtibar, Güç ve Güven Nesnesi Olarak 'Erkek Evlat'

Öncelikli olarak Dede Korkut Kitabı'na sonradan eklendiği düşünülen mukaddime kısmında atasözü değerindeki veciz sözlerde "el oğlunu beslemekle oğul olmaz"; "oğul babanın yerine yetişenidir, iki gözünün biridir. Devletli oğul olsa ocağının korudur" denilerek bir erkek / baba için erkek evlada sahip olmanın önemine vurgu yapılır. Anlatıların ilki olan *Dirse Han Oğlu Boğaç Han* boyundan başlayarak pek çok anlatı adı kendisini baba-oğul vurgusu üzerinden gösterir: *Kam Püre oğlu Bamsı Beyrek Destanı*, *Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Esir Olduğu Destan*, *Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Destanı*, *Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı*, *Kazılık Koca Oğlu Yigenek*, *Begil Oğlu Emre*, *Uşun Koca Oğlu Segrek*. Söz konusu anlatıların hepsi elbette doğrudan baba- oğul ilişkisine odaklanmış değildir. Ancak anlatıların kahramanı olan Bamsı Beyrek, Uruz Bey, Deli Dumrul, Kan Turalı gibi erkeklerin babaları ile anılıyor olması; sosyal yapıdaki soy taşıyıcılığının 'baba'ya bağlı olmasına ve ataerkil düzendeki baba-oğul birlikteliği ile ilişkisine dair güçlü bir algının yansımalarıdır.

Dirse Han oğlu Boğaç Han boyunda anlatı 'çocuk' vurgusu etrafında oğul olanların ak otağa kızı olanların kızıl ve çocuğu olmayanların kara otağa kondurulması ile başlar. Oğuz beylerinin katıldığı ve çocuk sahibi olanların taltif edildiği mecliste oğul yahut kıza sahip olamadığı için 'yara alan', 'incinen' bir başka ifade ile, Gilmore'a atıfla (Nagel 2011: 70-1) 'dölleyemediği' için erkekliği sakatlanan Dirse Han, büyük bir öfke ile soluğu karısının yanında alır. Toplum içinde erkekliğinin yara alması onda fevri, sert ve kontrolsüz çıkışlara neden olur. Eşine 'bu garaip sende midir, benden midir?' diyerek esas itibarı ile mahcubiyetine bir suçlu arayarak problemin kaynağını sorar. Karısının telkinleri ile türlü hayırlar işleyen Dirse Han, neticede bir erkek evlada sahip olarak söz konusu eziklikten kurtulur ve başta Bayındır Han'ın ve Oğuz beylerinin yani diğer erkeklerin nezdinde itibarına yeniden kavuşur.

Kam Püre'nin Oğlu Bamsı Beyrek boyunda da benzer bir tema işlenir. Pay Püre Bey Bayındır Han'ın sohbet meclisinde bulunduğu sırada karşısında Kara Göne oğlu Kara Budak'ı; sağ yanında Kazan oğlu Uruz'u, sol yanında Kazılık Koca oğlu Yigenek'i ona hizmet ederken görür ve derin bir üzüntü ile ağlamaya başlar. Problemin nedeni sorulduğunda ise cevabı: "Nasıl ağlamayayım, nasıl bağırmayayım, oğulda nasibim yok...beyler tacım tahtım için ağlarım, bir gün olacak düşeceğim öleceğim, yerimde yurdumda kimse kalmayacak... benim de oğlum olsa Han Bayındır'ın karşısına geçse dursa, hizmet eylese, ben de baksam sevinssem, kıvansam, güvenssem" şeklindedir (Ergin 2008:58). Pay Püre'nin dile getirdiği oğul arzusu görülen odur ki Bayındır Han'ın nezdinde ve toplum içinde kendi yerini sağlamlaştırmak ve bir bakıma geleceğini teminat altına almak içindir.

Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Esir Olduğu boyda tecrübesi olmadığı için babası tarafından kafirlerle savaşıa dahil edilmek istenmeyen Uruz, uzun konuşmalardan sonra savaşı arzusunu babasına : “Baba oğul kazanır ad için / oğul da kılıç kuşanır baba gayreti için / Benim de başım kurban olsun senin için” (Ergin 2008:96). sözleri ile belirtir. Uruz'un savaşı arzusuna dair sözlerine bakıldığında babasının ve bir baba karşısında kendisinin konumunu vurgulayan sözler olduğu görülür. Baba ‘ad’ için yani soyu, tacı tahtı için oğul sahibi olacak; bunun bilincinde olan yahut olması gereken oğul ise babanın tacına tahtına layık olmak için gerekli gayreti gösterecektir. Aynı anlatının devamında, düşman elinde esir olan Uruz ile babasının karşılıklı söyleşmelerinde de baba-oğul ilişkine ve toplumun baba-oğul ilişkisinden beklentisine temas vardır. Babasının kendi esareti için mücadele etmesini ‘oğul için baba ölmek ayıp olur / ...sen esen ol anam esen olsun / benden daha iyi Kadir size oğul versin ’ şeklinde ifade eden Uruz'un sözlerine karşılık baba ise : “er yiğitler ihtiyarlasa oğlu olmaz / baban yaşlı anan yaşlı / senden daha iyi Kadir bize oğul vermez” (Ergin 2008:107) şeklinde cevap verir. Uruz toplumsal düzende babanın oğul için ölmesinin hoş karşılanmayacağına vurgu yaparken baba, Uruz'un olası yokluğunda yeniden bir erkek evlada sahip olamamanın endişesi içindedir.

Babaların oğulları kendi geleceklerinin temadisi olarak görmeleri Dede Korkut'ta sık işlenen bir mevzudur. Kan Turalı boyunda baba Kanglı Koca oğlunu evlendirme fikrini ona ve çevresine: “Dostlar, babam öldü ben kaldım, yerini yurdunu tuttum, yarınki gün ben öleceğim oğlum kalacak, bundan iyisi yoktur ki gözüm görürken oğul seni evlendireyim” (Ergin 2008: 124) sözleri ile belirtir. Görülmektedir ki Kanglı Koca, babasının yerini (adını, tahtını) tutmuştur; bu çerçevede kendisi de oğlunu kendi mirasçısı olarak görmektedir.

2.2. Bir Erginlenme Ritüeli Olarak Erkeklikte Savaş ve Şiddet

Erkeklik inşasında savaş ve şiddet, erkekliğin test edildiği ve ispatlandığı temel bir sosyal deneyim olarak görülmektedir. Karner, savaşın ataerki içerisinde toplumsal cinsiyetlendirme (*gendering*) eylemi olarak görülebileceğini şu sözlerle ifade eder: “Savaş toplumsal cinsiyetler arasındaki sınırları belirliyor ve erkeksi olanı erkeksi olmayandan ayırt ediyor ve savaş genellikle erkekliğin kazanıldığı bir yol olarak görülüyor” (Karner'dan akt. Kepekçi 2012: 66). Karner'ın da belirttiği gibi savaş erkeğin bağımsız bir statü elde etmesinde belirleyici ve etkili bir araç olarak anlam kazanmaktadır.

Dede Korkut anlatılarının evreninde ‘ad almak’ sureti ile işlenen bağımsız kişiliğin test edildiği ortam, ‘savaş’ yahut ‘şiddet’ içerikli bir alandır. Kültür tarihimize alakalı kaynaklar eski Türklerde yeni doğan erkek çocuğa hiç ad verilmediğinden yahut geçici bir isim verildiğinden bahseder (Boratav 1973: 107). Çocuğa kalıcı ismi toplumun onayından geçmek sureti ile başardığı bir iş, sergilediği kahramanlık neticesinde verilir. Bir anlamda ad, şiddetli mücadele sonucunda kazanılan bir ödüldür ve bağımsız bir kişiliğin önemli göstergelerinden olan kahramanlık göstermek sureti ile ‘ad alma’ erkekliğe giden yolda önemli bir

sıçramadır. Boğaç Han boyunda, doğumunun ardından ismi belirtilmeyen ve on beş yaşına girdiği belirtilen 'oğlancık' Bayındır Han'ın boğası ile bizzat onun ve diğer Oğuz beylerinin önünde -kendisi ile beraber bulunan diğer çocukların kaçmasına rağmen kaçmayarak ve - mücadele ederek hayvanın başını kesmeyi başarır. Beyler önünde sergilenen bu performans 'oğlancık' a 'Boğaç' adını getirir.

Bamsı Beyrek anlatısında da ad alma konusu benzer minvalde işlenir. Doğumunun ardından on beş yaşına giren oğlanın isimsizliği için "o zamanda bir oğlan baş kesme kan dökmese ad koymazlardı" açıklaması yapılır (Ergin 2008: 59). Babasının bezirganlarını kafirlerin saldırısından ve yağmasından kurtaran 'boz oğlan' kalabalık bir erkek gurubunun önünde sergilediği bu davranışla ad almayı hak eder. Bezirganların 'senin oğlun baş kesti, kan döktü, adam devirdi' sözlerine karşılık babanın oğlu ile duyduğu gurur ve oğlunun kahramanlığına dair almak istediği teyit kendisini açık bir şekilde: "Bre, bu oğlana ad koyacak kadar var mıdır?" sözlerinde gösterir (Ergin 2008: 59). Oğlanın sergilediği davranış alelade bir performans değil; bezirganların önünde gerçekleşmek sureti ile onlardan onay almış ve ad almayı hak edecek bir performanstır. Her iki örneğe bakıldığında erkeklik alanına kabulün ve erkekliğin onaylanmasının diğer erkekler önünde gerçekleştiği görülmektedir. Kanıtlanması gereken bir kimlik olarak erkeklik diğer erkeklerin onayına muhtaçtır. David Leverenz'in de belirttiği gibi "erkeklik ideolojileri, temelde erkek arkadaşların ve erkek otoritesinin bakışı ile ilişki içinde işler" (Kimmel 2013: 97).

Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Esir Olduğu boyda, Kazan Bey kudretli Oğuz beylerinin olduğu bir ortamda sağına bakar güler; soluna bakar sevinir karşısına bakar oğlancığını görür ve ağlamaya başlar. Durumdan rahatsız olan oğul, babasına davranışının nedenini sorduğunda aldığı cevap: " Sağıma doğru baktığımda kardeşim Kara Göne'yi gördüm / baş kesmiştir, kan dökmüştür, ganimet almıştır ad kazanmıştır. Soluma doğru baktığımda dayım Aruz'u gördüm / baş kesmiştir, kan dökmüştür, ganimet almıştır ad kazanmıştır. Karşıma doğru baktığımda seni gördüm. On altı yaşına geldin Bir gün ola düşeyim öleyim sen kalasın. Yay çekmedin ok atmadın baş kesmedin kan dökmedin yarınki gün zaman dönüp ben ölüp sen kalınca tacımı tahtımı sana vermezler diye sonumu andım ağladım oğul" der (Ergin 2008: 92-3). Kazan Bey'in ıstırabını iki noktadan değerlendirmek mümkündür. İlk olarak, henüz oğlu toplum içinde bağımsız bir kişilik olarak var olacak gerekli kahramanlığı sergileyip 'erkekliğe' adım atamamış ve bu hali ile babasının toplum içinde yüzünü eğmiştir; ikinci olarak ise yine söz konusu yetersizlik sebebi ile kendisinin adını, soyunu, tahtını taşıyamayacak olmasından duyduğu endişedir.

Anlatının devamında kahramanlığın ortaya konması ve bu sayede erkekliğin tesisinde babanın oğul önünde göstermesi gereken rol modelliğine vurgu yapılır. Babasının söz konusu sözlerine karşılık Uruz: "Hüneri oğul babadan mı öğrenir, yoksa babalar oğuldan mı öğrenir, ne zaman sen beni alıp kâfir hudut boyuna

çıkardın, kılıç çalıp baş kestir, ben senden ne gördüm ne öğreneyim” diyerek (Ergin 2008: 93) babasına önemli bir hatırlatmada bulunur. Oğulun bu sözleri babasının hoşuna gider ve rol modelliği için onu ava götürür.

Kan Turalı hikâyesinde ise, savaşmak sureti ile ad almak dışında savaşmak sureti ile ‘kız almak’ ve ‘evliliği hak etmek’ teması işlenir. Selcen Hatun’u alabilmek için yetiştirilmiş üç canavarı bastırabilmek gerekmektedir. Bu kahramanlık gerektiren davranış sergilenebildiği takdirde Selcen alınabilecektir. Bu sınavı göze alan ve diğer erkeklerin huzurunda başarılı olmak sureti ile kendini ispatlayan Kan Turalı onu almayı hak eder.

2.3. Psikolojik Özellikleri Bakımından Erkeklik: Cesur, Güçlü, Mücadeleci, Gururlu

Esas itibari ile erkeklerin “erkek doğ[mayıp] erkek yapıldığı” (Onur ve Koyuncu 2004:32) çeşitli araştırmacıların dile getirdiği bir söylemdir. Erkekliğe dair pek çok davranış kalıbının ve pratiğin egemen olduğu bir düzene doğan erkek çocukları toplumsal süreçte bu verili durum içinde kendisini şekillendirmektedir. Doğumdan itibaren adım adım aşılması gereken engeller, erkekliğin kazanılması ve pekiştirilmesindeki temel süreçlerdir. Hegemonik erkekliğin, standartlarını belirlediği ve dönüştürdüğü erkeklik profilinin temel özellikleri hem psikolojik hem de fizyolojik birtakım kriterlere dayanmaktadır. Bu anlamda hakim erkeklik psikolojisinin ‘Cesur, güçlü, mücadeleci, gururlu’ olmak esasına dayandığı belirtilebilir. Bu sava paralel olarak Psikolog Robert Brannon da (1976) erkekliği şu dört sözle özetler:

1. “Hanım Evlatlığına Yer Yok!”: Kadınlığa uzaktan da olsa göndermede bulunan hiçbir şey yapılamaz. Erkeklik, kadınlığın devamlı inkârıdır.
2. “Önemli Biri Ol.”: Erkeklik, iktidar, başarı, servet ve statüyle ölçülür.
3. “Kaya Gibi Sağlam Ol.”: Erkeklik, duygularını kontrol altında tutarak, bir badire yaşandığında sakin ve güvenilir olabilmektir. Gerçekten de erkekliği kanıtlamak, duyguları asla göstermemeye dayanır. Erkekler ağlamaz.
4. “Onlara Gününü Göster”): Erkeksi bir pervasızlık ve öfke havası yay. Üstüne git. Risk al. (Akt. Kimmel 2013: 95-96).

Brannon’un dört maddede özetlediği söz konusu hakim erkeklik psikolojisinin Dede Korkut anlatılarında izini sürmek mümkündür. Gücün, cesaretin, pervasızlığın alkışlandığı, buna karşılık korkaklığın ürkekliğin ise alaya alındığı çeşitli örneklerden bahsedilebilir. Savaş meydanında mücadele ederken düşman eline esir düşen Uruz Bey’in durumundan bihaber olan baba Kazan Bey’e adamları, Uruz’un “kuş yürekli”⁵ olup anasına kaçtığını söylerler. Bunun üzerine Kazan Bey hiddetlenir, evladını hayırsız olmakla suçlar ve derhal onu anasının yanından alıp kılıçla paralamak ister. Erkeklik üzerine çalışma yapan araştırmacıların önemle

⁵ Korkak anlamında kullanılan bir deyim.

belirttikleri, anneye sıkıca bağlı ve yakın olmanın erkekliği sakatladığı yahut bir 'erkeklik krizi' oluşturduğu mevzu üzerinde durdukları bir durumdur. Chodorow "Anneye bağımlılık ve kimliğini onunla tanımlamak erkeksi olmayı temsil edeceğinden [erkekler] bu bağımlılığı reddeder" (Akt. Kepekçi 2012:72) der. Benzer şekilde Serpil Sancar da "Anneyi önemsememek erkeklik krizi yaratmazken, aşırı koruyucu anneden uzak durmak erkekliği kurtaran bir durum" diyerek erkeklik inşasının temel stratejilerinden biri olan kadınlara mesafeli durma ilkesine vurgu yapar. Burada Kazan Bey'in adamlarının oğul Uruz'u öncelikle korkaklıkla itham edip ardından annesine kaçtığını, sığındığını belirtmeleri bu çerçevede son derece anlamlıdır. Yine Boğaç Han boyunda Boğaç, iktidarları sarsılan babasının adamları tarafından çeşitli ithamların yanı sıra 'anası ile sohbet eylemek'⁶ ile de suçlanır ve neticede Boğaç, babasının gadrine uğrar.

Hakim erkeklik psikolojisi olarak gurur, Dede Korkut anlatılarında erkeklerin taşıdığı ve taşınması gereken bir duygu olarak işlenir. Kadınlar karşısında olduğu kadar hatta daha çok erkekler karşısında utandırılmak, aşağılanmak korkusu erkeklerin temel korkuları arasında yer alır (Kimmel 2013: 98). Ava gidişi ile birlikte düşmanlar tarafından obası baskına uğrayan Salur Kazan, olup biteni her şey yağmalanırken ağıldaki hayvanları kurtarmayı başaran Karacık Çoban'dan öğrenir. Duydukları üzerine düşman üzerine varmaya davranan Salur Kazan'a çoban da eşlik etmek ister. Kazan Bey ile birlikte o da kaybettiği kardeşinin intikamını alacaktır aslında. Ancak Kazan Bey, düşman üzerine "Eğer çoban ile varacak olursam kudretli Oğuz Beyleri benim başıma kakınç kakarlar, çoban beraber olmasa Kazan kâfiri yenemezdi derler" (Ergin 2008:47) düşüncesi ile çoban ile gitmekten çekinir ve onu bir ağaca sıkıca bağlar. Düşman üzerine tek başına cesurca değil de çoban ile varmak Kazan Bey'in Oğuz Beyleri nezdinde itibarını sarsacağı ve gururunu inciteceği için Kazan Bey, çobanı reddeder.

Bamsı Beyrek boyunda, adaklısı Banu Çiçek tarafından kahramanlık testine tabi tutulan Bamsı Beyrek, at yarıştırmada ve ok atmada Banu Çiçek'i geride bırakmayı başarır. Sıra güreş tutmaya gelince Bamsı Beyrek epeyce zorlanır ve mücadeleden bunalır. "Bu kıza yenilecek olursam, kudretli Oğuz içinde başıma kakınç, yüzüme dokunç ederler" (Ergin 2008:64) düşüncesi Bamsı Beyrek'i gayrete getirir ve Beyrek son bir hamle ile Banu Çiçek'in sırtını yere getirmeyi başarır. Beyrek'in burada taşıdığı yenilmeden kaynaklı aşağılanma ve gururunun incinmesi endişesi Banu Çiçek'ten ziyade Oğuz Beylerine karşıdır. Beyrek yenildiği takdirde Banu Çiçek'in düşüncesinden çok hadisenin duyulması halinde Oğuz Beyleri'nin düşüncelerini önemser. Bu hadise erkeklerin aşağılanmaya dair temel korkularının

⁶ Esas itibari ile bu hadise Mehmet Kaplan, Seyfi Karabaş gibi kimi araştırmacılar tarafından Freud'un 'oedipus kompleksi' çerçevesinde değerlendirilir. Bkz. Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar, Tip Tahlilleri 3* .Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001, s. 22; Seyfi Karabaş, *Dede Korkut'ta Renkler*, YKY Yayınları, İstanbul, 1996, s.42-43.

aslında kadınlar karşısında değil esas itibari ile erkekler karşısında olduğuna dair çarpıcı bir örnektir.

Kanlı Koca oğlu Kan Turalı boyunda Kanlı Koca, oğlunun evliliği için kız aramaya gider. Bulduğu kızı alabilmek için boğa, aslan ve deveden oluşan üç engelin aşılması gerekmektedir. Kan Turalı babasına kız bulup bulmadığını sorduğunda babasının cevabı: “Buldum oğul hünerin var ise” dir (Ergin 2008: 125). Babasının alt edilmesi gereken canavarlardan, alt edilemediği takdirde de canından olma tehlikesinden bahsetmesi üzerine Kan Turalı duyduklarını derhal gurur ve namus meselesi yapar ve “baba bu sözü sen bana dememeliydin, mademki dedin, elbette varmalıyım, başıma kakınç, yüzüme dokunç olmasın” (Ergin, 2008: 126) diyerek Brannon’un da (1976) belirttiği gibi risk alıp, erkeksi bir pervasızlıkla mevzunun üzerine gider. Zira korkup çekimser kaldığı yahut geri adım attığı takdirde toplum içinde ve bilhassa Oğuz beyleri karşısında erkeklik ‘gurur’u incinecek ve yara alacaktır. Bu sebeple Kan Turalı tereddüt etmez, gerekli cesareti gösterir ve gereğini yerine getirir.

Aynı hikâyenin ilerleyen bölümlerinde Kan Turalı ve almayı hak ettiği Selcen Hatun arasında ‘güç- cesaret- mücadele ve gurur’ üzerinden okunabilecek bir başka sahne söz konusudur. Kan Turalı, Selcen’i almış yurduna doğru dönerken, yolda dinlendiği bir esnada Tekür’ün baskınına uğrar. Tekür’ün ordusuna karşı verilen mücadelede Selcen, Kan Turalı kadar savaşçı ve ataktır. Kan Turalı’nın vurularak yaralandığı hengâmede Selcen, düşmanı önüne katarak dağıtmayı ve bastırmayı başarır. Bu kişinin Selcen olduğunu anlamayan Kan Turalı öncelikle kendi yapması gereken bir işi bir başka yiğidin gerçekleştirmiş olmasından duyduğu rahatsızlıkla: “Destursuzca benim düşmanıma giren yiğit ne yiğitsin / Destursuzca düşmana girmek bizim elde ayıp olur” (Ergin 2008: 138) diyerek kızgınlığını belirtir. Kan Turalı, kendisinin kahramanlık sınırlarına bir başkasının müdahalesini kabullenemez ancak kişinin Selcen olduğunu anladığında ise bu sefer onun tarafından kurtarılmış olmanın ezikliğini yaşar. Selcen’in bu hadiseyi anlatıp övüneceğinden duyduğu endişe ile onu ölümle dahi tehdit eder. Büyük bir imtihandan geçerek Selcen’i almayı hak eden Kan Turalı başka bir imtihanda yenik düşmüş olmayı ‘gurur’ meselesi yapar.

Begil Oğlu Emrenin boyunda ise, Begil yeterince kahraman görülmediği için bir gurur incinmesi yaşar. Esas itibari ile av esnasında sergilemiş olduğu olağanüstü performans ve ‘hüner’ Kazan Bey tarafından kendisine değil “At işlemese er övünmez, hüner atındır” diyerek atına bağlanınca Begil, aldığı bahşişleri iade ederek hana küser ve divanından çıkar.

2.4. Hakim Erkeklik Paradigması ile Çelişen Haller

Erkeklik araştırmalarının kalın çizgilerle sınırlarını çizdiği, “kadınlara mesafeli olma ve kadınsı davranışlardan uzak durma” (Brannon, 1976, Atay 2004: 11-12, Türk 2008: 137, Kepekçi 2012 72) şeklinde ifade ettiği, egemen erkeklik ideolojisi ile örtüşmeyen bir kısım davranış kalıplarına Dede Korkut anlatılarında

rastlanmaktadır. Kadınsı davranış olarak kabul edilen 'ağlamak' Dede Korkut anlatılarında erkek kahramanların sıklıkla ve dahası rahatlıkla sergiledikleri bir davranış olarak görülür. Herhangi bir felaket yahut acı bir haber karşısında anlatıdaki ifadesi ile 'boncuk boncuk gözyaşı döken', 'böğüre böğüre ağlayan', 'kara süzme gözleri kan yaş dolan' erkek kahramanlara rastlanır. Anlatılarda çoğunlukla sevilenin, değer verilenin yokluğu yahut da ölüm karşısında gerçekleşen 'ağlama eylemi' nin izlerini esas itibari ile yuğ törenlerinden itibaren takip etmek mümkündür.⁷ Zira söz konusu törenlerde bağırarak , dövünerek ağlamak tören adabı gereğindedir.

Kadınsı kabul edilen ağlama dışında kadınlara mesafeli durma, onlara ve sözlerine itibar etmeme, hanım aklı ile hareket etmeme gibi hakim erkeklik ideolojisinde sıklıkla vurgulanan bazı davranış kalıplarının da Dede Korkut anlatılarında çok fazla karşılık bulmadığı görülür. Zira anlatılarda erkek kahramanların eşlerine sık sık onlara derin bağlılıklarını içeren, sevgi dolu sözlerle konuştukları, kadınlarının sözlerini dinledikleri, onların telkin ve yönlendirmeleri ile hareket ettikleri görülür. Nitekim çocuksuzluktan muzdarip Dirse Han, dışi ehlinin sözüne uyarak bir erkek evlada sahip olur. Benzer şekilde Begil, kendisini yeterince kahraman olarak tanımayan Kazan Bey'e kırılıp Oğuz'a âsi olmaya kalkınca eşi onu teskin ederek ava gidip rahatlamaya teşvik eder. Begil ise: "Hatun kişinin aklı, sözü iyidir" (Ergin 2008: 168) diyerek atına binip ava gider ve eşine itaat eder. Yine Boğaç Han boyunda, babası ile karşı karşıya kalan Boğaç, annesinin sözüne ve yönlendirmelerine tâbi olur.

Sonuç

Erkeklik üzerinde yapılan çalışmalarla içeriği, sınırları, kalıpları, kabulleri belli bir oranda ortaya konan erkeklik rejimi ve ideolojisi, aslında kadim bir yaşantının ve tasavvurun neticesidir. Dede Korkut anlatıları üzerinden okumaya çalıştığımız 'erkeklik' ve popüler söylemle 'erkeklik rejimi'nin, anlatıların teşekkül ettiği tarih de göz önünde bulundurulduğunda oldukça kadim bir eserde dahi somut ve açık bir karşılık bulduğu görülmüştür. Bu çerçevede egemen ve yüceltilen erkeklik ideolojisini savaççı, cesur yürekli, mücadeleci, onurlu, gururlu gibi karakteristik vasıflarla tanımlayabileceğimiz gibi erkek ve erkeklik için yerilen, dışlanan özelliklerin ise savaşamamak, cesaretsizlik, korkaklık gibi özelliklerden oluştuğunu belirtmek mümkündür. Risk almak, pervasız olmak erkeklik onuru olarak yüceltilmektedir. Dede Korkut anlatılarının evreninde erkeklik, esasen erkeklığe giriş, savaş ve şiddet içerikli bir alan içermektedir. Diğer erkeklerin huzurunda gerçekleşen ve onların da onayını gerektiren kahramanlığı, erkeklığe ilk adım olarak değerlendirmek mümkündür. Bu 'erkeklığe kabul' hem kişinin güçlü ve bağımsız bir kişilik olarak varlığına onay vermekte, hem de babanın toplum içinde,

⁷ Geniş bilgi için bkz. Fuad Köprülü (2004), **Edebiyat Araştırmaları**, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 95-106.

beyler nezdinde itibarına kuvvet katmaktadır. Kahramanlığı ile birlikte erkeklige kabulü onaylanan kişi Bamsı Beyrek ve Kan Turalı anlatılarında görüldüğü gibi sonraki aşamada evliliğe hak kazanmaktadır. Bununla birlikte, Dede Korkut anlatılarında erkeklik araştırmalarının kalın çizgilerle sınırlarını çizdiği ve kadınsı davranışlardan uzak durma şeklinde ifade ettiği egemen erkeklik ideolojisi ile örtüşmeyen hallere de rastlandığı belirtilmelidir.

KAYNAKÇA

- ARIK, Hülya (2009), “Kahvehanede Erkek Olmak: Kamusal Alanda Erkek Egemenliğinin Antropolojisi”, *Cins Cins Mekân* (Der. Ayten Alkan), İstanbul: Varlık Yayınları.
- ATAY, Tayfun (2004), “Erkeklik En Çok Erkeği Ezer”, *Toplum ve Bilim*, 101:11-30.
- ALTINAY, Ayşegül (2011), “Milliyetçilik, Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm”, *Vatan Millet Kadınlar* (Der. Ayşe Gül Altınay), İstanbul:İletişim Yayınları.
- BADINTER, Elisabeth (1992), *Biri Ötekidir*, İstanbul: Afa Yayınları.
- BORATAV, Pertev Naili (1973), *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul: Adam Yayınları.
- BAYAT, Fuzuli (2009), “Mitolojik Zıtlık Paradigmasında Baba- Oğul Mücadelesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2/6: 63-70.
- CENGİZ, T.vd. (2004), “Hegemonik Erkekliğin Peşinden”, *Toplum ve Bilim*, 101:50-70.
- ÇETİN, Altan (2010), “Kutadgu Bilig’de Türk Aile Kültüründe Bir Babanın Oğul İmajı Ya da Süregiden Bellek / Kültür”, *Milli Folklor*, 85: 122-132.
- DEMREN, Çağdaş (2001) “Erkeklik, Ataerkillik ve İktidar İlişkileri”, http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/erkeklik_ataerkillik.pdf
- ERGIN, Muharrem (2008), *Dede Korkut Kitabı-1*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
-, (2000) , *Dede Korkut Kitabı*, 20.bs, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- KANDİYOTİ, Deniz (2011), *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*, İstanbul: Metis Yayınları.
- KEPEKÇİ, Egemen (2012), “Hegemonik Erkeklik Eleştirisi ve Feminizm Birlikteliği Mümkün mü?”. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 11: 59-86.
- KİMMEL, Michael S. (2013), “Homofobi Olarak Erkeklik: Toplumsal Cinsiyet Kimliğinin İnşasında Korku, Utanç ve Sessizlik” (Çev. Mehmet Bozok), *Fe Dergi* 5, 2: 92-107.
- KRECH, D. ve Richard S. CRUTCHFİLD (2007), *Sosyal Psikoloji*, (Çev. Erol Güngör), İstanbul: Ötügen Yayınları.
- TÜRK, Bahadır H. (2008), “Erişim Tahakkümü Yeniden Düşünmek: Erkeklik Çalışmaları İçin Bir İmkân Olarak Pierre Bourdieu”, *Toplum ve Bilim*, 112: 119- 146.
- ONUR, H. ve B. KOYUNCU (2004), “Hegemonik Erkekliğin Görünmeyen Yüzü: Sosyalizasyon Sürecinde Erkeklik Oluşumları ve Krizleri Üzerine Düşünceler”, *Toplum ve Bilim*, 101:31- 49.
- MENGEL, Gerard (2005) *Sosyo-Psikanaliz Açından Otorite Son Sömürge Çocuk*, (Çev. Hüsen Portakal), İstanbul: Cem Yayınevi.
- NAGEL, Joane (2011), “Erkeklik ve Milliyetçilik Ulusun İnşasında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik”, *Vatan Millet Kadınlar* (Der. Ayşe Gül Altınay), İstanbul:İletişim Yayınları.
- NAJMABADİ, Afsaneh (2011), “ Sevgili ve Ana Olarak Erotik Vatan: Sevmek , Sahiplenmek, Korumak”, *Vatan Millet Kadınlar* (Der. Ayşe Gül Altınay), İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÖZBAY, Cenk (2013), “Türkiye’de Hegemonik Erkekliği Aramak”, *Doğu Batı*, 63: 185-204.
-, ve İ. BALIÇ (2004), “Erkekliğin Ev Halleri”, *Toplum ve Bilim*, 101:89-103.
- POLAT, Nurhak (2008), “Cinsiyet ve Mekân: Erkek Kahveleri”, *Toplum ve Bilim*, 112: 147-157.

DEDE KORKUT KİTABI'NDA BİR CİNSİYET REJİMİ OLARAK 'ERKEKLİK'

- SANCAR, Serpil (2012), *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti- Erkekler Devlet Kurar Kadınlar Aile Kurar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
-, (2011), *Erkeklik: İmkânsız İktidar*, İstanbul: Metis Yayınları.
- SCHICK, Irvin Cemil (2011), *Bedeni Toplumu Kainatı Yazmak İslam Cinsiyet ve Kültür Üzerine*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- SCOTT, W. Joan (1986), "Gender: A Useful Category of Historical Analysis", *The American Historical Review*, 91:1053-1075.
- ŞEFKATLİ Tuksal, H. (2004), "İslamcı Erkekliğin İnşası- Geleneksel Rollerin İhyası", *Toplum ve Bilim*, 101:81-88.
- TÜRKER, Yıldıırım (2004), "Erk ile Erkek", *Toplum ve Bilim*, 101: 8-10.
- WILLIAMS, Raymond (2012), *Anahtar Sözcükler*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ZEYBEKOĞLU, Özge (2010), "Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Türk Toplumunun Erkeklik Algısı", *Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 3 (1) : 1-14.

